

LANGUAGE AND SOCIAL CONTEXT (JEZIK I DRUŠTVENI KONTEKST)

REDAKTOR PIER PAOLO GIGLIOLI, IZDANJE PENGUIN BOOKS,
HARMONDSWORTH, MIDDLESEX 1972.

Knjigu je za ediciju *Penguin Modern sociology Readings* priredio talijanski profesor sociologije Pier Paolo Giglioli sa Univerziteta u Urbinu, a izvršio je i izbor tekstova i pisao kratak, nepretenciozan predgovor (str. 7—17). Giglioli je, istovremeno, i autor nekoliko sažetih uvodnih beleški, koje u ovom izboru pretihode svim tematskim celinama.

Mesto koje je ova knjiga svojom pojavom obezbedila na listi publikovanih rezultata savremene naučne misli u bazičnim lingvističkim (i ne samo lingvističkim) disciplinama određuje se prvenstveno s pogledom na selektivni spisak fundamentalne sociolingvističke literature objavljene poslednjih godina. (Treba, naime, znati da knjige ove ili slične vrste u najnovije vreme prestaju biti retke). Knjiga o kojoj je ovde reč na tom će spisku, nesumnjivo, zauzeti značajno mesto, ne samo kao najnovija, već, vrlo verovatno, i kao jedna od najboljih i najkompletnijih, a — sasvim sigurno — među sličnim i najspecifičnijima. Radi ilustracije ovde vredí uporediti sledeće zbornika: *Sociolinguistics. Proceedings of the UCLA Sociolinguistics Conference, 1964*, red. William Bright, Mouton, The Hague 1966; *Voprosy social'noj lingvistiki*, Leningrad 1969; *Advances in the Sociology of Language*, red. J. Fishman, Mouton, The Hague

1971; *Directions in Sociolinguistics*, red. J. Gumperz and. D. Hymes, Holt, Rinehart&Winston, 1971. i dr.¹

Svi ti zbornici, dabome, imaju mnogo zajedničkog, naročito u predmetu proučavanja, širini osnovnih interesovanja i raznovrsnosti metodološke orijentacije, a, ponekad, i metodološkog lutanja istraživača, pa nije slučajan ni podatak da su većini njih i imena autora pojedinih sociolingvističkih studija često zajednička. Tako npr. u zborniku *Sociolinguistics* (1966) srećemo imena J. Gumperza, D. Hymesa, W. Labova i C. A. Fergusona — autora čiji radovi čine i kostur knjige o kojoj ovde govorimo.² Pri tome je i ova knjiga po izboru i sadržaju članaka morala biti, kao i sve njoj slične, u osnovi interdisciplinarna. Sama sociolingvistika, uostalom, već po svojoj prirodi predstavlja naučnu oblast u kojoj se ispoljava optimalna mera višestrukog sadržinskog i metodološkog prožimanja nekoliko srodnih disciplina. Otuda nije za čuđenje što je autor ovog izbora u tekst knjige istovremeno uključio studije lingvista, antropologa, sociologa, filozofa i politologa. I mada se radi o tvrdnji čiju je ispravnost teško odrediti, može se konstatovati da je, u poređenju sa srodnih disciplina. Otuda nije za čuđenje što je autor ovog izbora zirom na podatak da je i sam autor izbora sociolog. Iz ovoga sasvim logično sledi uverenje da knjiga i izvan lingvistike neće ostati neapažena, posebno u uslovima naše, na žalost, slabo razvijene interdisciplinarne nauke.

Poznato je da pojave i kasniji razvoj *antropološke lingvistike* sa njenim prvim i, rekao bih, dosad i najreprezentativnijim predstavnicima F. Boasom, E. Sapirom i B. L. Whorfom, i *etnografske lingvistike* B. Malinowskog i J. R. Firtha do danas nisu rezultirali i dovoljno preciznim razgraničenjima značenja terminoloških rešenja kojima se ove discipline određuju. Taj problem, međutim, još uvek nije rešila ni *sociolingvistika* pa su i odgovarajuće definicije po pravilu nedovoljno precizne. (U tom smislu najjasnije je određeno, po mom mišljenju, široko polje angažovanja *psiholingvistike*).³ Istovremeno treba istaknuti da se termini *antropološka lingvistika* i *etnolingvistika* ponekad izjednačuju s terminom *socioling-*

¹) Za uvođenje u razmatranje osnovnih sociolingvističkih pojmova, međutim, v. nedavno objavljenu i, čini mi se, za tu svrhu najprikladniju knjigu: J. B. Pride, *The Social Meaning of Language*, Oxford University Press, London 1971.

²) Ako ovome dodamo i imena W. Brighta, B. Bernsteina, J. L. Fischera, J. A. Fishmana, E. Haugena, H. Hoiera, E. Goffmana, P. L. Garvina, C. O. Frakea i drugih, mislim da ćemo dobiti listu (iako ne sasvim konačnu) vodećih sociolingvističkih imena u zapadnom svetu danas. Uzgred, značajan je i podatak da su najčešće citirana imena u ovoj knjizi: D. Hymes, W. Labov, B. Bernstein i J. Gumperz.

³) Tako W. Bright u članku „The Dimensions of Sociolinguistics”, zb. *Sociolinguistics* (1966), str. 11, konstatuje: „Termin ‘sociolingvistika’ potpuno je nov. I nije ga lako precizno definisati, kao ni njegove starije sestre ‘etnolingvistiku’ i ‘psiholingvistiku’...” V. npr. i sledeće uopštene definicije: „...sociolingvistika, proučavanje načina na koji jezik funkcioniše u društvu...” (Ronald W. Langacker, *Language and its Structure. Some Fundamental Linguistic Concepts*, New York 1968, str. 6); „Sociolingvistika proučava puteve interakcije jezika i društva” (David Crystal, *Linguistics*, Penguin Books, Harmondsworth, Middlesex 1971, str. 252) i sl.

vistika, ali i da im se veoma često pripisuju i sasvim specifična značenja, tako da *etnolinguistika* pokriva područje lingvističkih korelacija s pogledom na etničke grupe, dok se *antropološka lingvistika*, za razliku od *sociolingvistike*, odnosi striktno na proučavanje takozvanih „primitivnih kultura”.⁴

Upravo knjiga o kojoj je ovde reč, uz već nabrojane novije sociolingvističke zbornike, barem donekle, uspeva da raščisti deo nesporazuma oko rasprostiranja područja sociolingvističke naučne opservacije, što je, ujedno, po mom mišljenju, i njen najdragoceniji doprinos. Pre svega, ona svojim sadržajem i eksplicitnim tvrdnjama ruši tradicionalne zablude o *čoveku-životinji* kao predmetu proučavanja zoologa, o *tome kako je čovek-životinja koja govori* isključivi objekat opservacije *antropologa* — da bi tek *čovek koji i govori i piše* ušao u domen istraživanja *sociologa*, pa i *sociolingvista*: „Više se ne može prihvatiti mišljenje da antropolozi za objekat proučavanja uzimaju primitivnog čoveka, određenog ‚primitivnom svešću’, dok se sociolozi, s druge strane, bave civilizovanim čovekom, čije su aktivnosti rukovođene ‚racionalnom mišlju’, a analiziraju se ‚logičko-empirijskim procedurama’”.⁵ I sociolingvistika, dakle, zahvata u društveno-jezičke korelacije takozvanih „primitivnih kultura” isto toliko koliko i u odnose na nivou društvena struktura- jezička struktura u kulturama koje poznaju pismenost.

S druge strane, zbornik *Language and Social Context* bitno dobija u značaju i s obzirom na njegovu sasvim specifičnu i, rekao bih, dragocenu funkciju sabiranja ranije već publikovanih, često nedostupnih i zato, široj publici po pravilu nepoznatih napora sociolingvističke misli u poslednjih dvadesetak godina. Svi prilozi u ovom zborniku ranije su već bili objavljeni (1960—1971) u časopisima i zbornicima koji redovno nemaju specijalizovan sociolingvistički karakter⁶ — u istom ili donekle izmenjenom obliku, s istim ili, ponekad, unekoliko drugačijim naslovima.

Priroda i sadržaj tekstova pri tom su veoma raznoliki. Tu su: (1) tekstovi prevashodno programske prirode, s težištem na opisanju objekta, zadataka i metodoloških prosidea sociolingvističke opservacije; (2) tekstovi koji raspravljaju o opštim teorijskim konceptima, često o teorijskoj bazi problema u čijem se krugu danas kreće moderna sociolingvistika; (3) tekstovi koji pružaju već manje ili više razvijene procedure za analizu konkretnog sociolingvističkog materijala (ovih poslednjih ima i najviše).

⁴) U tom smislu v. npr. sledeću tvrdnju: „Rad na takvim jezicima koji pokazuju potpuno odsustvo pisanih spomenika i gotovo potpuno odsustvo ranije učenosti, poznat je, obično, pod imenom *antropološka lingvistika*” (R. H. Robins, *General Linguistics. An Introductory Survey*, London 1966, str. 354).

⁵) J. Goody and I. Watt, „The Consequences of Literacy”, str. 312).

⁶) Npr. *Word, American Anthropologist, Studies in Society and History, Studium Generale, International Encyclopedia of Social Sciences, Georgetown Monographs of Language and Linguistics, Southwestern Journal of Anthropology* i dr.

Prvi deo knjige, *Approaches to Sociolinguistics (Pristupi sociolingvistici)*,⁷ str. 19—58, donosi tekst D. Hymesa „Toward Ethnographies of Communication: The Analysis of Communicative Events” („Ka etnografiji komunikacije: analiza komunikativnih događaja”), str. 21—44, u kojem autor raspravlja, sasvim okvirno, o problemima „antropološkog” pristupa *komunikativnom događaju* i njegovim *komponentama*, kao i tekst J. A. Fishmana „The Sociology of Language” („Sociologija jezika”), str. 45—58, u kojem autor razvija, ne baš sasvim strogo, ideju o tripartitnoj strukturi sociologije jezika: a. *deskriptivnoj*; b. *dinamičkoj* i c. *primenjenoj sociologiji jezika*.

Drugi najobimniji deo knjige nosi naslov *Speech and Situated Action (Govor i locirana akcija)*, str. 59—154, a posvećen je diskusiji o direktnim filozofskim, antropološkim, sociološkim i, naravno, sociolingvističkim implikacijama neposrednog govornog akta, ili komunikativnog događaja i komunikativne situacije uopšte. Tu su radovi E. Goffmana „Neglected Situation” („Zanemarena situacija”), str. 61066, i K. H. Bassoa „To Give Up on Words’: Silence in Western Apache Culture” („Odreći se reči: ćutanje u jednoj kulturi Zapadnih Apača”), str. 67—86. Nastavljajući neke ideje D. Hymesa i drugih, Basso piše studiju od onih koje čitalac „otkriva”; to je, verovatno, i jedan on najinteresantnijih, a nama istovremeno i najegzotičnijih tekstova u ovoj knjizi, jer autor daje popis, opis i objašnjenje ekstralingvističkih okruženja komunikativne situacije *ćutanja* u jednoj dalekoj i sasvim specifično „svojoj” indijanskoj kulturi. Ostali radovi u ovom poglavlju nisu neinteresantni: C. O. Frake: „How to Ask for a Dink in Subanun” („Kako tražiti piće kod subanuna”), str. 87—94, zatim E. A. Schlegloff: „Notes on a Conversational Practice: Formulating Place” („Zabeleške o jednoj razgovornoj praksi: formulisanje mesta”), str. 95—135, veoma zanimljiv rad o selekciji termina kojima se u konkretnim komunikativnim situacijama denotira mesto, i J. Searle: „What is a Speech Act” („Šta je to govorni akt”), str. 136—154.

Naslov trećeg dela knjige *Language, Socialization and Subcultures (Jezik, socijalizacija i subkulture)*, str. 155—215, lepo izražava osnovnu nit njegovog sadržaja, a ta je, najopštije rečeno, rasprava o odnosu između simboličkih i socijalnih struktura. Ovde nalazimo tekst B. Bernsteina „Social Class, Language and Socialization” („Društvena klasa, jezik i socijalizacija”), str. 157—178. B. Bernstein je jedna od vodećih sociolingvističkih figura danas; polazeći od fundamentalnih distinkcija *langue-parole* Ferdinanda de Saussurea i *competence-performance* Noama Chomskog, Bernstein uočava specifičnosti u odnosu između redova značenja i društvenih klasa kao socijalne realnosti, a zatim i u odnosu između govornih varijanata, društvene uloge govornog predstavnika i šireg socijalnog konteksta; na taj način Bernstein dolazi na granicu najneposrednijeg kontakta sa implikacijama unekoliko korigovane i revidirane „hipoteze” E. Sapira i B. L. Whorfa. Članak W. Labova „The Logic

⁷) Naslovi delova knjige uglavnom dobro izražavaju osnovna područja delatnosti i interesovanja današnjih sociolingvista.

of Nonstandard English" („Logika engleskog substandarda"), str. 179—215, znači radikalni obračun s vekovima održanim hipotezama poznatim pod nazivima *hipoteza kulturne manjkavosti* (*cultural deprivation hypothesis*) i *hipoteza genetske manjkavosti* (*genetic deprivation hypothesis*) — i tipičan je za moderna sociolingvistička interesovanja u nacionalno i rasno složenim situacijama u Sjedinjenim Američkim Državama. Labov svoje tvrdnje i verifikuje na veoma ubedljivoj, mada metodološki ponekad nedovoljno razrađenoj i preciznoj analizi autentičnog govornog materijala crnačke dece iz urbanih geto sredina.

Četvrti deo knjige, *Language and Social Structures* (*Jezik i društvene strukture*), str. 217—307, predstavlja prema objektima koje posmatra, i najviše „linvistički" orijentisano poglavlje u ovom izboru, a uglavnom je posvećen problemima svih vidova raslojavanja jezika s pogledom na strukturu socijalnog konteksta, jezički prestiž, jezičku standardizaciju i funkcionalne stilove. Tu su rasprave J. Gumperz: „The Speech Community" („Govorna zajednica"), str. 219—231); C. A. Ferguson: „Diglossia" („Diglosija"), str. 232—251; R. Brown and A. Gilman: „The Pronouns of Power and Solidarity" („Zamenice za izražavanje moći i solidarnosti"), str. 252—282. Ovo je veoma široko koncipiran rad u kojem je pokazana sklonost ka pretencioznim generalizacijama u nedopustivom neskladu s nedozvoljivo nedovoljnom količinom konkretnog jezičkog materijala i, ponekad, izrazitom nepouzdanosti dokaza i „informatora". Rad W. Labova „The study of Language in its Social Context" („Proučavanje jezika u njegovom društvenom kontekstu"), str. 283—307, metodološki je vrlo strogo uređen rad, što se od sociolingvističkih istraživanja po pravilu ne očekuje.

Peto poglavlje nosi naslov *Language, Social Change and Social Conflict* (*Jezik, društvena promena i društveni konflikt*), str. 309—377, a donosi tekstove koji dodiruju probleme značajne i za neke naše, jugoslovenske istorijske i savremene jezičke situacije. Prvi rad u ovom poglavlju napisali su J. Goody i I. Watt, a zove se „The Consequences of Literacy" („Posledice pismenosti"), str. 311—357. Sva razmišljanja ovde se grade na nedovoljno ekspliciranim opozicijama *nepismeno/pismeno društvo* i *nealfabetsko/alfabetsko društvo* i odgovarajućim konsekvencama u jezičkim i socijalnim strukturama — pri čemu se ponekad autori, mada to sami direktno ne kažu, približavaju nekim shvatanjima znamenitog Marshalla McLuana o korelaciji između tipa pismenosti i opšteg tempa inoviranja određene socijalne strukture⁸. Ipak, oni te ideje, rekao bih, s pravom koriguju, oslobađajući ih elemenata izvesne naivne spekulativnosti i insistirajući, zapravo, na tome da odnos između vrste sistema pisanja i opšteg tempa reprodukcije kulturnih inovacija biva neposredno regulisan stepenom savršenosti i jednostavnosti tog sistema, jer to su važni preduslovi za demokratizaciju pismenosti i kulture uopšte. Drugi rad je R. Inglehart and M. Woodward: „Lan-

⁸) O osnovnim idejama ovog poznatog teoretičara *mass media* osnovne informacije na srpskohrvatskom jeziku mogu se naći u knjizi: Maršal Makluan, *Poznavanje opštih čovekovih produžetaka*, Prosveta, Beograd 1971.

guage Conflicts and Political Community" („Jezički konflikti i politička zajednica"), str. 358—377. Autori ovde raspravljaju o odnosu između jezika, nacije i političke institucije u situaciji lingvističkog pluralizma u okviru jedne državnosti, i to na primerima Kanade, Belgije, Indije i Austro-Ugarske Monarhije, ali bez dovoljno poznavanja svih specifičnosti južnoslovenskih jezičko-nacionalnih a zatim i kulturnih, verskih i političkih prilika.

Knjiga je u celini dobro opremljena bibliografskim podacima u napomenama i specijalnim selektivnim bibliografskim priložima, iako nejednake vrednosti, upotrebljivosti i iscrpnosti. Raspolaže i kratkim bibliografskim izborom organizovanim po temama svih poglavlja (*Further Readings*, str. 379—382).

Dovoljno iscrpan registar imena (*Author Index*, str. 387—391) i nešto redukovan predmetni registar (*Subject Index*, str. 393—399) upotpunjuju opšti utisak o solidnoj opremljenosti knjige.

Većina priloga u ovom izboru ostavlja trag izvesne metodološke nedograđenosti, što je, verovatno, rezultat nedovoljnog primenjivanja ili posledica površnog poznavanja strogog lingvističkog metoda. Zato knjiga i daje utisak dela koje je više socio-antropološki nego lingvistički koncipirano, pa otuda i gotovo redovno izostajanje obilnijeg jezičkog materijala. U celini gledano, autori se u svojim istraživanjima po pravilu dosledno oslanjaju jedino na osnovne postulate teorije komunikacije i principe opšte semiotike, što je kao polazište, u načelu, razume se, u velikoj meri i opravdano. Na kraju, podatak da su u tekstovima ovog izbora sociolingvističkih studija najčešći termini *kontekst* (po pravilu ekstralingvistički) i *selekcija* (ovde najčešće u značenju: izbor jezičke mogućnosti u zavisnosti od socijalnog okruženja) pokazaće punu meru prihvatljivosti osnovne tematske orijentacije, pa, naravno, i opravdanost samog naslova knjige.

Milorad Radovanović